

Neslin Korunması İlkesi Bağlamında “Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyetsizlik”

Söylemlerine Eleştirel Bakış

Meryem CİHANGİR | ORCID: [0000-0002-7835-0997](https://orcid.org/0000-0002-7835-0997) | ROR ID: <https://ror.org/011y7xt38> | E-Posta: maricangir@hotmail.com

Çankırı Karatekin Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, İslam Hukuku, Çankırı, Türkiye

Öz

Toplumsal cinsiyet, erkek ve kadının toplumsal yönden belirlenmiş olan rol ve sorumluluklarını ifade etmek üzere ortaya çıkmış bir kavramdır. Cinsiyetsizleştirme veya cinsiyetsizlik kavramı ise doğuştan gelen ve yaratılış gereği sahip olunan cinsiyet kalıplarının gereksizliğine vurgu yapan, cinsiyet üzerinden oluşan toplumsal kabullerden sıyrılmayı hedefleyen bir zihniyetin dışı vurumudur. Her iki düşünce yapısında eleştirdiğimiz husus ise ataerkil toplum yapısının adaletsiz ve ayrımcı olduğuna dikkat çekilmek istenirken biyolojik cinsiyet özelliklerinin yok sayılmak istenmesidir. Cinsiyet seçiminin bireylerin kendilerine bırakılması fikrine kadar uzanan bu özgürlük anlayışı, insan fıtratının ve toplumsal değerlerin tahrip edilmesine neden olmaktadır. Oysa İslam dini fıtratı bozmaya yönelik her türlü müdahaleyi şer'î ve hukukî açıdan sakıncalı görerek yasaklamıştır. Bu yönüyle cinsiyetsizleştirme projeleri İslam'ın dayandığı temel esaslara aykırıdır. Bu çalışma ile cinsiyet temelli güncel tartışmaların dayanak noktalarının tespiti sağlanmıştır. Çalışmanın amacı, İslam hukukunun cinsiyetler arasında ayrımcı ve imtiyazcı bir tavrı benimsemediğini ortaya çıkarmaktır. Zira İslam'ın temel kaynaklarında toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin dengeleyici bir politika izlenmektedir. Cinsiyet savunucularının düşüncelerinin aksine, cinsiyet ayrımının temeli dinî kaynaklardan değil ataerkil düşünce yapısından kaynaklanmaktadır. Bir diğer amaç ise cinsiyetler arası eşitlikten ziyade cinsiyet rolleri üzerinde sağlanacak adaletin toplum değerleri açısından dengeleyici bir yaklaşım olacağıın altını çizmektir. Toplumsal düzen arayışında adil, dengeleyici ve bütünleştirici bir tutum benimsemek cinsiyetler arasında ortaya çıkan sorunların aşılması noktasında tutarlı bir yaklaşım oluşturacaktır.

Çalışmamız, nitel bir yaklaşımla literatür tarama yöntemi ve veri analizi tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede toplumsal cinsiyet ve cinsiyetsizlik söylemlerinin neslin korunması adına oluşturabileceği problemler ele alınmıştır. Bu çalışma, cinsiyetsiz toplum söyleminin, bireylerin kişilik haklarına yönelik bir müdahale olduğu görüşünü ortaya koymaktadır. Ayrıca bu tür söylemlerin, toplumun temelini oluşturan aile değerlerini tehdit ettiği ve dolayısıyla toplumsal yapıyı bozduğu yönündeki endişelere dikkat çekmektedir. Çalışmayı önemli kılan bir diğer husus, cinsiyetler üzerinden kullanılan çatışmacı dilin, kadın ve erkeği birbirleriyle rekabet etmeye yönlendirerek karşı karşıya getirdiğini vurgulamasıdır. Toplumsal konuların erkek ve kadın değil, insan hakları perspektifinden ele alınması, insanların dillerine, dinlerine, renklerine, mesleklerine veya cinsiyetlerine göre değerlendirilmemesi gerektiği yönüne dikkat çekilmiştir. Çalışmamız neticesinde toplumsal cinsiyet düşüncesinin toplumda ahlaki, hukuki, dinî ve kültürel değerler ile ilgili pek çok problemi beraberinde getirdiği saptanmıştır.

Anahtar kelimeler

İslam Hukuku, Toplumsal Cinsiyet, Cinsiyetsizleştirme, Neslin Korunması, Cinsiyet Kavramı.

Atıf Bilgisi

Cihangir, Meryem. “Neslin Korunması İlkesi Bağlamında “Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyetsizlik” Söylemlerine Eleştirel Bakış”. Dini Araştırmalar 67 (Aralık 2024), 469-494.

<https://doi.org/10.15745/da.1525023>

Geliş Tarihi	30.07.2024
Kabul Tarihi	11.11.2024
Yayın Tarihi	20.12.2024
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Benzerlik Taraması	Yapıldı - İntihal.net
Etik Bildirim	dinarastimalar98@gmail.com
Yapay Zeka Bildirimi	Bu çalışma hazırlanırken yapay zeka araçları kullanılmamıştır.
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

A Critical Look at the Discourses of “Gender and Genderlessness” in the Context of the Principle of Preserving Generation

Meryem CİHANGİR | ORCID: [0000-0002-7835-0997](https://orcid.org/0000-0002-7835-0997) | ROR ID: <https://ror.org/011y7xt38> | E-Posta: maricangir@hotmail.com

Çankırı Karatekin University, Faculty of Law, Islamic Law, Çankırı, Türkiye

Abstract

Gender is a concept that emerged to express the socially determined roles and responsibilities of men and women. The concept of gender neutralization or sexlessness, on the other hand, is the manifestation of a mentality that emphasizes the unnecessaryness of innate and inherent gender stereotypes and aims to break away from social acceptance based on gender. What we criticize in both schools of thought is that they want to draw attention to the fact that the male-dominated social structure is unjust and discriminatory while ignoring biological sex characteristics. This understanding of freedom, which extends to the idea that gender selection should be left to individuals, causes the destruction of human nature and social values. However, Islam prohibits any intervention aimed at disrupting nature as objectionable in terms of sharia and law. In this respect, gender neutralization projects are contrary to the fundamental Islamic principles. This study has determined the main points of current discussions based on gender. The aim of the study is to reveal that religion is not a factor that adopts a discriminatory or privileged attitude between genders. In the fundamental sources of Islam, a balancing policy is followed regarding gender roles. Contrary to the ideas of gender advocates, the basis of gender discrimination does not stem from religious sources but from the patriarchal mindset. Another aim is to emphasize that justice to be provided on gender roles rather than equality between the sexes will be a balancing approach in terms of social values. Moving away from the patriarchal structure in the search for social order and adopting a fair, balancing, and integrative attitude will create a consistent approach to overcoming the problems that arise between the sexes. Our study is based on a qualitative approach and literature review method. In this framework, the problems that gender

and genderlessness discourses may create in terms of protecting the generation are discussed. This study puts forward the view that the discourse of a genderless society is an intervention against the personal rights of individuals. It also draws attention to the concerns that such discourses threaten the family values that form the basis of society and thus disrupt the social structure. Another aspect that makes the study important is that it emphasizes that the conflicting language used on the basis of genders pits women and men against each other by directing them to compete with each other. It is a noteworthy approach that social issues addressed within religious definitions are addressed from a human rights perspective rather than from a male or female perspective, and that people should not be evaluated according to their language, religion, color, profession or gender.

Keywords

Islamic Law, Gender, Desexualization, Protection of Generation, Gender Concept.

Citation

Cihangir, Meryem. “A Critical Look at the Discourses of “Gender and Genderlessness” in the Context of the Principle of Preserving Generation”. *Religious Studies* 67 (December 2024), 469-494.

<https://doi.org/10.15745/da.1525023>

Date of Submission	30.07.2024
Date of Acceptance	11.11.2024
Date of Publication	20.12.2024
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Plagiarism Checks	Yes – İntihal.net
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	diniarastimlar98@gmail.com
Artificial Intelligence Statement:	Artificial intelligence tools were not used in the preparation of this study.
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Giriş

Geçmişten günümüze pek çok platformda İslam’da kadının statüsü, toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden tartışılmıştır. Muhafazakâr düşünce yapısına göre, fihhi hükümlerde yer alan toplumsal cinsiyet rolleri benimsenirken, son dönem kadın hakları savunucularının düşünce yapısına göre, cinsiyet rolleri hususunda hukuki bir reforma ihtiyaç duyulmaktadır. Her iki düşüncenin ortak fikri, cinsiyetin bireyin hukuki statüsünün temelini oluşturduğu ve şekillendirdiğidir. Cinsiyet, insan tabiatına ait değişmez ve ayrılmaz özelliklerden birisidir. Cinsiyet rollerinin oluşumu anne karnında başlayarak ailede şekillenmeye başlar, toplumun beklentisi ile de pekişir. Böylelikle yaşayarak öğrenilen bu kalıplar, değişmez yargılara dönüşür. Din ve toplum, kadın ve erkeğin vazifelerini birbirinden ayırarak, toplumsal rolleri paylaşır. Bu roller, toplum içerisinde kadın ve erkeğin davranış ve sorumluluklarını belirler. Buna göre her bir bireyin toplumsal cinsiyet rolüne münasip davranışlarda bulunması beklenir.¹

İslam’ın temel kaynaklarında toplumsal cinsiyet rolleri ile ilgili dengeleyici bir politika izlenmektedir. Cinsiyet rollerine eşitleyicilikten ziyade dengeleyici ve uzlaştırıcı bir perspektif üzerinden yaklaşıldığı görülmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin savunuculuğunu yapan kişilerde ise, bu görüşün aksine çatışmacı bir tutum dikkat çekicidir. Eşitlikçi söylemlerde bulunanlar, adaleti değil rakamsal veya birebir eşitliği öne çıkarmaktadır.

Bütünüyle kadını savunan, bunu yaparken erkeği yok sayan, ötekileştiren söylem ve çabalar da toplumda var olduğu düşünülen ve itiraz edilen düzenin düzeltilmesi için yetersiz kalmaktadır. Zira bu düşünce yapısı da erkek ve kadın cinsini birbirine karşı rekabete yöneltmekte ve çatışma dilini kullanmaktadır. Oysa hukuki kimlik ve kişilik anlayışında, ataerkil yapıdan uzaklaşılarak adil, dengeleyici ve bütünleştirici tavrın tercih edilmesi, sorunların aşılması anlamında tutarlı bir yaklaşım oluşturacaktır. Zira ataerkil toplum yapısı; değişime kapalılık, cinsiyet rolleri bakımından dengesizlik ve kadına sosyal, iktisadi ve siyasi alanlarda

---

¹ Simge Saraç, “Toplumsal Cinsiyet”, *Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları*, ed. Lerzan Gültekin vd. (Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları, 2013), 27.

fırsat eşitliğini yeterince sağlamıyor oluşundan dolayı kadın hakları savunucuları tarafından sıklıkla eleştirilmektedir.

“Toplumsal cinsiyet” konusunu ele alan Nazife Gürhan tarafından kaleme alınan ve meseleyi din ile ilişkilendiren “*Toplumsal Cinsiyet ve Din*” “*Toplumsal Cinsiyet ve İslami Feminist Söylem*” çalışmalarının yanı sıra M. Hanefi Palabıyık’a ait olan “*Toplumsal Cinsiyet ve İslam Düşüncesinde Kadın*” eserinde olduğu gibi konuyu kadınlar açısından inceleyen veya kadın erkek ayrımcılığı yönüyle inceleyen pek çok akademik çalışma bulunmaktadır. Çalışmamızı özgün kılan özellik ise toplumsal cinsiyet düşüncesinin cinsiyetsizlik kavramı ile birlikte incelenmesi ve eleştirel bir yaklaşımla sunulmasıdır. Çalışmamızda öncelikle toplumsal cinsiyet kavramını açıkladıktan sonra bu kavramın günümüzdeki kullanım amaçlarına değinilecektir. İslam hukukunun hedeflediği beş temel gayeden birisi olan neslin korunması ilkesi bağlamında, “cinsiyet eşitliği” ve “cinsiyetsizleştirme” fikirleri fihhi açıdan ele alınarak toplumsal yönden etkisi üzerinde durulacaktır.

1. Toplumsal Cinsiyet Kavramı

Toplumsal cinsiyet kavramı, toplumun ve kültürün cinsiyetlere yüklediği anlamlar ve bu anlamlar sonucunda oluşan beklentileri ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Cinsiyet kavramı, bireyin biyolojik yapısına bağlı olarak kadın veya erkek şeklinde sınıflandırılmasını ifade eder. Toplumsal cinsiyet konusu, sosyal bilimlerin ve sosyal psikolojinin önemli konularından biridir. Kadın ve erkek olmanın biyolojik özellikler dışında toplumsal anlamı da vardır ve aslında kadın ve erkek denildiğinde aklımıza gelenlerin önemli kısmı bu toplumsal anlamla ilişkilidir.² Toplumsal cinsiyet, bireyin kendi cinsiyeti ile ilgili bilgiye, bu bilgi dâhilinde toplumsal düzlemde bireyden beklenen toplumsal konuma işaret eder.³ Ayrıca her iki cins için,

² Zehra Y. Dökmen, *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2009), 19-20.

³ Celalettin Vatandaş, "Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı", *Istanbul Journal Of Sociological Studies* 35 (2007), 29.

zihinde canlanan imge ve anlamlandırmalar sonucunda bireyin statüsünün kadınsı veya erkeksi olarak nitelendirilmesini sağlayan toplumsal beklentilerdir.⁴

Toplumsal cinsiyet ile ilgili bilimsel araştırmaların geçmişi en erken 1970'li yıllara dayandırılabilir ama en çok araştırma 1990'lı yıllardan bu yana yapılmıştır.⁵ Toplumsal cinsiyet kavramının ilk defa kim tarafından kullanıldığı hususunda farklı bilgiler bulunmakta ise de kavramla ilgili, cinsiyetlerin toplum tarafından belirlenen ve öğrenilen roller, davranışlar ve beklentilerle şekillendiği noktasında çalışmaların yoğunlaştığı görülmektedir. Toplumsal cinsiyet ile ilgili tartışmaların temelinde "hak" veya "haksızlık" argümanı kullanılır. Kavramın, cinsiyetler arası eşitlik adına toplum önünde ayrıma uğramadan eşit muamele görmek anlamında kullanıldığı açıktır. Cinsiyet adaleti ise biyolojik ve sosyolojik yönden cinsiyetler arasında yer alan uygulamalarda adil olanın istenmesi şeklinindedir. Cinsiyete bakılmaksızın fırsat eşitliğinin sağlanması, yazılı veya yazılı olmayan yasalar önünde ayrıma tabi tutulmadan yaşamayı istemek her bireyin hakkıdır. Eşitlik ilkesi, temel hak ve özgürlüklerin herkes için olduğunu teminat altına alırken; adalet ilkesi, her bireyin hak ettiğini elde etmesi, hak ettiği şekilde muamele görmesini amaçlar.

Cinsiyet rollerinin ortaya çıkmasında, genlerden gelen yazılımanın etkisi ile beraber toplumun kültürel öğretileri ve buna kişinin kendisine kattığı birikimler etkili olmaktadır. Kadın ve erkeğin biyolojik ve genetik yapılarının bilinmesi, toplumun kültürel öğretileri, kadın ve erkek rollerinin bir aradalığı ve iletişimi gibi pek çok konu cinsiyet rol kalıplarının anlaşılmasında önem arz etmektedir.⁶ Toplumsal cinsiyet rolleri, kadınlığın ve erkekliğin sosyal ortamlarda ifade edilişidir. Cinsiyet rolü, daha çok kültürel beklentileri yansıtan, kadın ve erkeğe uygun görülen kişilik özelliklerini ve davranışları ifade eder. Bir erkek için uygun olduğu düşünülen davranışlar erkeksi (maskülen), kadınlar için uygun olduğu düşünülen davranışlar

---

⁴ Pelin Vargel Pehlivan, "Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kuramsal Yaklaşımlar: Bir Literatür Taraması", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 31/1 (2017), 519.

⁵ Dökmen, *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar*, 20.

⁶ Nevzat Tarhan, "Kadın Psikolojisi ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Rol Kalıpları", *Sakarya Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1/1, 1-18, (2022), 1-3.

ise kadını olarak nitelendirilir.⁷ Bu türden nitelendirmelerde bulunulduğunda erkeğin de kadının da yapabileceği ortak iş, görev ve roller olduğu gibi cinsiyet farklılıklarından kaynaklı her bir cinsiyetin kendisi için daha kolay ve doğasına uygun iş ve görevler de söz konusudur. Cinsiyetçi yaklaşımda, kadın - erkek eşitliğinden ziyade cinsiyet kavramının gereksizliğinin ön plana çıkarılmış olduğu görülmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği fikrinden hareket edilerek kadın ve erkeğe yüklenen toplumsal rollerin bütünüyle nötrleştirilmesinin veya reddedilmesinin doğru bir yaklaşım olmadığı açıktır.⁸ Her ne kadar yaygın kullanıma sahip olsa da “toplumsal cinsiyet” şeklindeki kullanımın zaman içerisinde insanların zihninde ideolojik bir düşünce yapısına dönüştüğü fikri yaygındır. Her iki cinsi de kuşatan bir kavram olan cinsiyet kavramının “toplumsal cinsiyet” ile daha ziyade kadın üzerinden şekillendiğini görmek de mümkündür.⁹

2. Ataerkil (Erkek Egemen) Düşünce ve Toplum Yapısı

Ataerkil zihniyet yapısı İslamiyet’in gelişi ile oluşmuş bir yapı değildir. İslam tarihinden daha eski bir geçmişe sahip olan bu düşünce yapısı, diğer dinler gibi İslam’ın da muhatap aldığı toplum kültürünü yansıtmaktadır. Ataerkilliğin tarihsel arka planında, ilk insanın yaratılışında Hz. Havva’nın Hz. Adem’in kemiğinden yaratıldığı, bunun için de kadının erkekten sonra anılması gerektiği düşüncesi yer almaktadır.¹⁰

Ataerkil düşünce neticesinde yaşamın pek çok alanında kadına ikinci sınıf insan muamelesi yapıldığı fikri, kadınları hak arayışına itmektedir. Kadınların hak arayışı, toplumda oluşan erkek egemen zihniyetin kırılması çabasıdır. Ataerkil toplumlarda sorumlulukların

⁷ Dökmen, *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar*, 25.

⁸ Fikret Yaman, “Kadına Yönelik Hukuki Düzenlemelerin Aile Kurumu Üzerindeki Etkileri: İstanbul Sözleşmesi ve 6284 Sayılı Kanun Örnekleri”. *II. Uluslararası İnsan Hakları Sempozyumu Ailenin Korunması Hakkı Bildiriler Kitabı*, ed. Ali Arslan (Ankara: Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, 2019), 671.

⁹ Judith E. Tucker, *İslam Hukukunda Kadın, Aile ve Toplumsal Cinsiyet*, çev. Zeynep Esra Koca, (İstanbul: Açılım Kitap, 2015), 14.

¹⁰ Gerda Lerner, *The Creation of Patriarchy*, (New York: Oxford University Press, 1986), 1/180-182.

paylaşımında kadına tanınan cömertliğin, hakların dağıtımı noktasında göz ardı edilmesi, kadınların eğitime erişiminin ve iş gücüne katılımının sınırlandırılması, mirastan ve mülkiyet edinme hakkından yeterince faydalandırılmaması gibi hususlar toplumsal cinsiyet adaletinin varlığını yeniden sorgulatmıştır.

Erkek egemen düşünce yapısında, hukukun kadına ve erkeğe tanıdığı haklar, kadına kimi zaman tanınmak istenmez. Oysaki hukuk sistemleri süje olarak insanı tanır, kadını erkeği birbirinden üstün veya eksik görmez. Konuyla ilgili yapılan bir araştırma da bu durumu kanıtlar niteliktedir. Kadınlara yöneltilen pek çok soruya verilen cevaplarda, toplum içerisinde kadının bir erkek akraba tarafından korunmaya muhtaç bir biçimde yaşaması gerektiği, karar verme yetkisinin daha çok erkeğe tanınmış olmasının daha doğru olacağı düşüncesinin öne çıktığı görülmektedir.¹¹

Kendisini İslami Feminist olarak tanımlayan Amine Wedud'a göre, ataerkilliğin özünde istikbâr duygusu bulunur. İstikbâr, büyüklenmek, kendini başkasından daha iyi ve üstün görmek anlamına gelir. Her türlü baskıcı uygulamanın temelinde yer alan bu duygu, özünde yaratılışta var olan eşitliğe ve adalete karşı çıkiştır. Erkeklerin üstün olduğu düşüncesi ile kadını ikincil konuma indiren bu yanlış kültürleşme, çifte standarta zemin hazırlamaktadır. Wedud, ataerkil düzende kadınların fedakarlıkları ne kadar büyük olursa olsun emeklerinin sömürülme eğiliminde olduğu görüşündedir. Bu eğilim neticesinde kadın, evde ailesine ve çocuklarına birincil olarak bakıcı rolünü yerine getirirken aynı zamanda kamusal alanda erkeklerle rekabet halindedir. Bu yapı içerisinde kadın her zaman erkeğe tâbi ve bağımlıdır. Ayrıca bu düşünce yapısına göre kadınların sessiz ve itaatkâr olmaları beklenen tavidir.¹² Wedud, bu görüşü ile her ne kadar marjinal bulunarak eleştirilse de kibir yani kendini üstün

---

¹¹ Şule Toktaş- Mary Lou O'Neil, "Competing Frameworks of Islamic Law And Secular Civil Law in Turkey: A Case Study on Women's Property and Inheritance Practices", *Women's Studies International Forum* 48 (2015), 29-38.

¹² Amina Wadud, "Islam Beyond Patriarchy Through Gender Inclusive Qur'anic Analysis", *Wanted: Equality and Justice in the Muslim Family* (2009), 95-112.

görme duygusunun haksızlıklara yol açması ile ilgili yorumu İslam'ın temel ahlaki öğretileriyle örtüşmektedir. Nitekim İslam ahlakı, büyülenmek suretiyle kendinden başkalarına zulmetmeyi adalete aykırı bulur.¹³

Ataerkil normların, kadının da erkeklerle aynı statüleri paylaştığı, evin iâşe ve geçimi noktasında paylaşımında bulunduğu günümüz toplumları için uyumsuzluk arz ettiği bir gerçekliktir. Dolayısıyla aile içerisinde emeğin paylaşılması, iş yaşamında kadının çalışma koşullarının iyileştirilmesi, kadının annelik vasfının iş hayatında dikkate alınarak düzenlemelere gidilmesi, adaletin bir gereğidir. İslam hukukunda kadına evin iâşesini temin etmek gibi mesuliyetler yüklenmediği gibi, kadının çalışma hayatına katılması, eğitim düzeyini yükseltmesi, ekonomik bağımsızlığını elde etmesi gibi hususlar yasaklanmamıştır. Kur'an-ı Kerim'de erkekler ve kadınlar birbirleri için veli¹⁴ yani dost, yardımcı ve destekleyici olarak tayin edilmiştir. Nitekim Hz. Peygamber döneminde kadın, toplumdaki tecrit edilmemiş aksine toplumsal görevlerde aktif rol almıştır. Örneğin Hz. Hatice ticaretteki başarısı ile, Hz. Aişe daha çok hadis rivâliği yönüyle bilinmekle birlikte askeri seferlerde hemşirelik yapması ile, Hz. Hafsa okuma yazma bilmeyenlere eğitim vermesi ile, Ümmü Seleme ise Hz. Peygamber'e Hudeybiye'de verdiği tavsiye neticesinde orduyu yönlendirmesi ile meşhurdur.¹⁵ Keza Osmanlı toplumunda da kadın, toplumsal ve kamusal hayatın içinde aktif bir unsur olarak yer almıştır. Kadın, kendi özgür iradesiyle evlenen, hukukunu sonuna kadar koruyabilen, mülkiyet haklarını elinde bulduran bir görünümdeydi.¹⁶ Bu durumu en doğru şekliyle mahkeme kayıtlarında¹⁷ yer alan

¹³ en-Nisâ 4/36; Lokmân 31/18.

¹⁴ et-Tevbe 9/71.

¹⁵ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, çev. Salih Tuğ (Ankara: Yeni Şafak, 2003), 2/676-690.

¹⁶ Zekeriyâ Işık, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Kamusal Alanda Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Kimliğiyle Kadın (1839-1900): Çorum Şer'iyye Mahkemesi Örneği", *Bilgi* 85 (Nisan 2018), 25-56.

¹⁷ "Mahmiye-i Kostantiniyye mahallâtından Atik Nişâncı ... mahallesinde sâkine Zeynep bt. Abdullah adlı kadın işbu akdin kendilerinden sudûruna kadar sâhibi ve mâliki olduğu, elinde ve taht-ı tasarrufunda bulundurduğu, mahmiye-i mezbûre mahallâtından Çukurbostan diye bilinen Cebecibaşı mahallesinde kâin, fevkânî ve tahtânî ikişer bâb evleri, helâ, ve avluyu hâvî, bir taraftan Hasan Çelebi mülkü, diğer taraftan Karabaş Sâlih mülkü, öbür taraftan Ayşe Hâtun mülkü ve diğer taraftan da tarîk-i âm ile mahdûd mülk menziline râyic fi'l-vakt yedi bin beş yüz akçe semen-i mu'ayyen-i makbûz ile hâmil-i hâze'l-kitâb el-Hâc Ali b. Ebûbekir'e icap ve kabûlü hâvî bey'-i bât ile sattığını ikrâr-ı sahîh-i şer'î ile ikrâr etti. Teslîm-i

tarihi bilgi ve belgelerden anlamak mümkündür.

3. Cinsiyetsizlik veya Cinsiyetsizleşme Olgusu

Günümüzde cinsiyet farkının ortadan kaldırılmasıyla cinsiyet eşitliğinin sağlanabileceğini düşünen zihniyet, fitratın aksine olacak şekilde projeler ortaya atmaktadır. Bu projelerle, biyolojik cinsiyete “doğumda atanmış cinsiyet” şeklinde bir imaj atfedilmekte, biyolojik kimlikler üzerinde cinsiyetin sabit olmadığı ve koşullara göre değiştiği belirtilen “akışkanlık” gibi formüller üretilmektedir. Toplumda kadın ve erkeğe biçilen rollerin adaletsizliğini gündeme getirmek isteyen birtakım aktivistler bunun ancak cinsiyet kavramından kurtulmak yolu ile gerçekleşebileceğini savunmaktadır. Cinsiyetler ikiliymiş gibi görünse de toplumsal cinsiyetin iki ile sınırlandırılmasının mümkün olmadığı görüşü ortaya atılmaktadır.¹⁸ Cinsiyet kimliklerinin insanlar arasında ayrıma yol açtığı düşüncesinden hareketle biyolojik cinsiyetlerden sıyrılarak cinsiyetsiz toplum oluşturma düşünceleri gelecek nesillerin ahlaki ve hukuki yönden güvenliğini tahrip etmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin bir sonraki aşaması olan “nötr cinsiyet uygulamaları” bazı ülkeler tarafından hayata geçirilmeye başlanmıştır. Örneğin, İsveç’te cinsiyet eşitliği yeterli görülmemekle bazı kesimler tarafından nötr cinsiyetin olması gerektiği savunulmaktadır. Bununla ilgili olarak, İsveç dilinde “han” (erkek) ve “hon” (kadın) şahıs zamirlerinin yanı sıra “hen” (nötr cinsiyet) kavramı kullanıma girmiştir. Ayrıca, bazı Avrupa ülkelerinde okul öncesi eğitiminden başlayarak, pek çok yaşam alanında nötr cinsiyete yönelik çalışmalar yürütülmektedir.¹⁹

---

mebî ‘ve kabz-ı semenin ardından müşteri kibelinden vicâhen ve şifâhen satıcının beyânı tasdik edildi.” İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 3 Numaralı Sicil Defteri (1027/ 1618), No. 437, 50’a-1, (İstanbul: İSAM Yayınları, 2010), 13/309.

¹⁸ Ali Erdoğan, *Cinsel Kimliklerin Ötesinde: Queer Hukuk Kuramı*, (İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 27-32.

¹⁹ Yaman, *Kadına Yönelik Hukuki Düzenlemelerin Aile Kurumu Üzerindeki Etkileri: İstanbul Sözleşmesi ve 6284 Sayılı Kanun Örnekleri*, 656.

Sosyal bilimler literatürü için yeni bir kavram olan cinsiyetsizleşme, kişinin cinsiyet özelliklerini ortadan kaldırması ya da kişinin ait olduğu cinsiyet ile beraber ait olmadığı cinsiyet özelliklerini ortak olarak taşıması ile cinsiyetin belirsizleşmesi durumudur. Cinsiyetsizleşme, geleneksel cinsel kodlardan bağımsızlaşarak cinsiyet dayatmasından sıyrılmak şeklinde tanımlanabilmektedir. Bireysel tercih noktasında gelinen son aşama olan cinsiyetsizleşme, fikir bazında olabileceği gibi bedende, dilde, eğitimde, hukukta, insan ilişkilerinde giyim-kuşam gibi günlük tercihlerde de karşımıza çıkabilmektedir.²⁰

“Cinsiyet tarafsızlığı” şeklinde de tanımlanan bu ideolojinin bir neticesi olarak, cinsiyet kimliğinden uzak kıyafetler, cinsiyetsiz ortak alan ve tuvaletler, cinsiyetsiz diller şeklindeki somut olgular bu fikirlerin bir uzantısını oluşturmaktadır. Bunlara ilave olarak yapay rahim, suni dölleme, hormon takviye ve tedavileri, cinsiyet değiştirme operasyonları ile cinsiyetsiz cinsellikler fikri güçlendirilmektedir. Bu durum transhümanizme doğru gitmekte olan bir sürecin ilk basamağını oluşturmaktadır.²¹ Kadının kadın gibi, erkeğin de erkek gibi davranmasının anlamsızlığından bahsederek, kız çocukları ile erkek çocuklarının aynı tür giysileri giyinebilmesi fikrini ortaya atan, çocukların cinsiyet eğitimiyle büyütülmesinin yanlış olduğunu savunan görüşler ortaya atılmaktadır.²² Batı toplumlarında özgürlük ve cinselliğe tanınan serbestlik sonucunda oluşan “bedenimiz bizimdir, bedenimizi özgürce değiştirme, cinsel tercihimizi istediğimiz yönde kullanma hakkımız vardır” düşüncesi doğru değildir. Dinen insan mutlak ve sınırsız bir özgürlüğe sahip değildir.²³

²⁰ Şeyma Karatepe, *Üniversite Öğrencilerinde Cinsiyetsizleşme* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 91.

²¹ İrem Çelikkol, *Modernizm ve Postmodernizm Tartışmaları Ekseninde Toplumsal Cinsiyet, Cinsel Yönelimler ve Cinsiyetsizleştirme* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 136-137.

²² <https://ideas.ted.com/how-to-raise-a-child-whos-free-from-gender-norms/> (Erişim Tarihi: 20.09.2024)

²³ Hilal Özay, “İslâm Hukuku Açısından Cinsiyet Değiştirme”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/1 (Haziran 2016), 21.

Batıda cinsiyet kimliğinin insan yaşamının ilk iki senesinde şekillendirilmesinin mümkün olabileceği, cinsel kimliğin ve cinsel yönelimin yaratılıştan değil, bireylerin yetiştirilme tarzıyla belirleneceği, cinsiyetlerin zaman içinde benimsetilebileceği şeklinde farklı fikirlerden yola çıkılarak deney ve gözlemler yapılmıştır. Biyolojik cinsiyete meydan okunabileceği düşüncesini temellendirmek adına yapılan bu deneylerin en bilineni²⁴ Amerikalı araştırmacı John Money tarafından yapılmıştır. Money'in, gerçekleştirdiği cinsiyet atama girişimlerinin neticesi olarak, genetikten gelen cinsiyetin aykırı yönde değiştirilemeyeceği bilimsel olarak kanıtlanmıştır. Biyolojik cinsiyet olgusunun reddedilemez gerçekliği karşısında ortaya atılan fikirlerin pek çok problemi beraberinde getirmekten, sosyolojik yönden karmaşaya yol açmaktan öteye geçmediği görülmüştür.²⁵

4. İslam Hukukunun Cinsiyet Rollerine Yaklaşımı

İslam dini, insana insan olması hasebiyle, diğer canlılardan farklı bir değer atfetmiştir. İnsanı dilinden, dininden, renginden veya cinsiyetinden dolayı yüceltmemiş veya kişilerin bireysel farklılıklarından dolayı ötekileştirilmesine müsaade etmemiştir. İslam nazarında insanlar aynı mahiyettedir, dolayısıyla müsavidir. Herkes temel hak ve özgürlüklere sahiptir. Çeşitli mesleklere, farklı ırklara ayrılmaları, farklı cinsiyetten olmaları insanlar arasındaki fırsat eşitliğine engel değildir.²⁶

Yüce Kur'an'da "*Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır.*"²⁷ buyurularak bütün ayrıştırıcı ideolojilerin önüne geçilmiştir. İslam hukukunda kadına veya erkeğe cinsiyeti ile değil insan olması yönüyle, temel insan hakları, ibadetler ve cezai yükümlülükler noktasında eşit haklar tanınmıştır. Her ne kadar haklar ve sorumluluklar paylaştırılsa da biri diğerinden üstün kılınmamıştır. Kur'an-ı Kerim'de, insanlık şerefi ve değeri

²⁴ David Reimer vakası olarak bilim tarihine geçen, cinsiyet dönüştürme deneyi ile, kız çocuğu gibi yetiştirilmeye çalışılan bir erkek çocuğunun cinsiyetinin yeniden belirleme girişimi neticesinde sonlanan yaşam hikayesi.

²⁵ Timothy Murphy, "Experiments in Gender: Ethics at the Boundaries of Clinical Practice and Research", *Ethics and Intersex*, ed. Sharon E. Sytsma (Netherlands: Springer, 2006), 139-151.

²⁶ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1968), VIII/221.

²⁷ el-Hucurât 49/13.

bakımından insanlar arasında cinsiyet ayrımının olmadığı, her iki cinsiyetin de aynı ahlaki ve dini yükümlülüklerle sahip olduğu hususu özellikle bildirilmiştir. Yüce Allah, her iki cins için de tanınmış olan fırsat eşitliğini şu şekilde beyan etmiştir: “Şüphesiz müslüman erkeklerle müslüman kadınlar, mü’min erkeklerle mü’min kadınlar, itaatkâr erkeklerle itaatkâr kadınlar, doğru erkeklerle doğru kadınlar, sabreden erkeklerle sabreden kadınlar, Allah’a derinden saygı duyan erkekler, Allah’a derinden saygı duyan kadınlar, sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlar, namuslarını koruyan erkeklerle namuslarını koruyan kadınlar, Allah’ı çokça anan erkeklerle çokça anan kadınlar var ya, işte onlar için Allah bağışlanma ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.”²⁸ Ayrıca bu ayetle, kadın ve erkeğin Allah katındaki değeri konusunda herhangi bir ayrım olmadığı vurgulanmıştır.

Allah katında mükellefiyet bakımından kadın ve erkek aynı konumdadır her ikisine de kul nazarıyla bakılmaktadır. Ahlaki yönden sorumluluk noktasında her ikisi de aynı sorumluluğa ve eşit mükafata sahiptir. “Kim bir kötülük yaparsa, ancak onun kadar ceza görür. Kadın veya erkek, kim, mü’min olarak salih bir amel işlerse, işte onlar cennete girecek ve orada hesapsız olarak rızıklandırılacaklardır.”²⁹ ayeti bu hususu ifade etmektedir. Bir başka ayet-i kerimede, “Ben, erkek olsun, kadın olsun, sizden hiçbir çalışanın amelini zayi etmeyeceğim. Sizler birbirinizdensiniz.”³⁰ buyrulmaktadır. Kadın ile erkek arasında ayrım yapılmaksızın herkese amelinin karşılığının verileceği belirtilirken, erkek ve kadının bir bütünün parçaları olduğu, biri olmaksızın diğeri de var olamayacağı ifade edilmektedir. Nitekim, iki cinsten her birinin diğeri olmayan özellikleri vardır. Ancak bunlar üstünlük veya eksiklik belirtisi değil birinin diğeri tamamlayarak ahenk oluşturmasını ifade eder. Bir diğer ayette “Mü’min olarak, erkek veya kadın, her kim salih ameller işlerse, işte onlar cennete girerler ve zerre kadar haksızlığa uğratılmazlar.”³¹ buyrulmaktadır. Mümin olup iyi işler yapan, güzel davranışlarda bulunanlar, cinsiyetleri ne

²⁸ el-Ahzâb 33/35.

²⁹ el-Mü’min 40/40.

³⁰ Âl-i İmrân 3/195.

³¹ en-Nisâ 4/124.

olursa olsun ödüllendirilirler, kendi seçimleri ve eserleri olmayan farklılıklardan dolayı zerre kadar haksızlığa uğratılmazlar.

İslam hukukunda, temel insan hakları erkeğe de kadına da eşit bir şekilde tanınmıştır. Buna göre, yaşama hakkı, mülkiyet hakkı, kanun önünde eşitlik hakkı, inanç ve düşünce hürriyeti, evlenme ve aile kurma hakkı, mesken dokunulmazlığı, özel hayatın gizliliği ve dokunulmazlığı gibi temel haklar bakımından kadınla erkek arasında hiçbir fark bulunmamaktadır.³² Bilhassa “Allah’ın, kiminizi kiminize üstün kılmaya vesile yaptığı şeyleri (haset ederek) arzu edip durmayın. Erkeklerle kazandıklarından bir pay vardır. Kadınlara da kazandıklarından bir pay vardır.”³³ ayeti ile kadınların tasarruflarında özgür oldukları, mülkiyet ve tasarruf haklarının erkeklerden farklı olmadığı yönünde hatırlatmada bulunmaktadır.

İslamiyet gelmeden önceki dönemlerde yaşama hakkı dahi tanınmayan kız çocukları, İslam’ın gelişi ile yaşama hürriyetlerini yeniden kazanmıştır. “Diri diri gömülen kız çocuğunun, hangi günahtan ötürü öldürüldüğü sorulduğu zaman”³⁴ ayetiyle hesap gününde katilleriyle hesaplaşacağı vaad edilmektedir. Aynı minval üzere gelen bir başka ayette, “Onlardan biri, kız ile müjdelendiği zaman içi öfke ile dolarak yüzü simsiyah kesilir! Kendisine verilen kötü müjde (!) yüzünden halktan gizlenir. Şimdi onu, aşağılanmış olarak yanında tutacak mı, yoksa toprağa mı gömecek? Bak, ne kötü hüküm veriyorlar!”³⁵ buyurularak ayrımcı zihniyetin doğurduğu adaletsiz muameleler sert bir biçimde eleştirilmiştir. Toplumda kök salmış cinsiyetçi yaklaşımlara tepki olarak gelen bir diğer ayette şöyle buyrulur: “Göklerin ve yerin mülkü (hükümranlığı) Allah’ındır. O, dilediğini yaratır. Dilediğine kız çocukları, dilediğine erkek çocukları verir. Yahut o çocukları erkekler, dişiler olmak üzere çift verir, dilediği kimseyi de kısır yapar. Şüphesiz O, her şeyi hakkıyla bilendir, hakkıyla gücü

³² Hayreddin Karaman, *Anahatlarıyla İslam Hukuku -1* (İstanbul: Ensar Neşriyat, ts.), 208-213.

³³ en-Nisâ 4/32.

³⁴ et-Tekvîr 81/ 8-9.

³⁵ en-Nahl 16/ 58-59.

yetendir.”³⁶ Nitekim Hz. Peygamber, çocuklar arasında yapılacak her türlü ayırımın cahiliye geleniği olduğunu vurgulamış, bu gibi haksız uygulamaların İslam’ın gelişi ile sona erdiğini bildirmiştir. Bu konu ile ilgili olarak, sahabenin ileri gelenlerinden Numan b. Beşir (ö. 64/684) ’in babası, Hz. Peygamber’in yanına gelerek “*Oğluma başışta bulundum. Ey Allah’ın resulü şahit ol.*” demiştir. Hz. Peygamber ise, “*Diğer çocuklarına da malından verdin mi?*” diye sorduğunda vermedim cevabını almıştır. Bunun üzerine Hz. Peygamber, “*Allah’tan korkunuz ve çocuklarınız arasında eşit muamelede bulununuz.*”³⁷ buyurarak çocukları arasında ayırım yapan kişilerin haksız muamelelerinde şahitlikte bulunmayacağını bildirmiştir.

Hz. Peygamber’in Veda Hutbesinde, üzerinde en çok durduğu hususlardan birisi de kadınların haklarının korunması gerekliliğidir. İslam, kadının ekonomik özgürlüğünü sağlamak için bazı düzenlemelerde bulunmuştur. Zira İslam’da kadının, cahiliye döneminin aksine, her türlü ticari faaliyette bulunabileceği, her türlü borç ve alışveriş ilişkilerinde taraf olabileceği, kefil veya vekil olabileceği hükümler ile bildirilmektedir. O dönemde Batılılarda bulunan, evlenirken kadının erkeğe ve ailesine maddi bedel ödeme uygulaması yani “drahoma” kaldırılmıştır. Aksine bir uygulama olarak kadının kocasından mehir ve nafaka alma hakkı getirilmiştir. Bu durum, kadının kocasına karşı konumunu kuvvetlendirmiştir.³⁸ Kadının evlenirken kocasından aldığı mehir sayesinde ekonomik hürriyeti sağlanmıştır.³⁹ İslamiyet’ten önce kadına, anne-babasının malından miras verilmezken İslamiyet kadına miras hakkı getirmiştir.⁴⁰ Bunun gibi daha pek çok hükümle cinsiyet dengesizliğinin önüne geçilmesi hedeflenmiştir.⁴¹

5. Cinsiyet Rollerinin Neslin Korunması İlkesi Bağlamında Değerlendirilmesi

İslam, insana ve topluma korunması gereken sınırları bildirerek sahip olduğu temel

³⁶ eş-Şûrâ 42/ 49-50.

³⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, *Şahîhü'l-Buhârî* (Beyrut: Daru İbn Kesir, 1987), “Hibe”, 13.

³⁸ Joseph Schacht, *İslam Hukukuna Giriş*, çev. Mehmet Dağ, Abdülkadir Şener (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1977), 173.

³⁹ en-Nisâ 4/4.

⁴⁰ en-Nisâ 4/7.

⁴¹ Nazife Gürhan, "Toplumsal Cinsiyet ve Din" *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 4 (Kasım 2010), 73.

hakları öğretmiştir. Dokunulmazlık esasıyla kadın, erkek, çocuk fark etmeksizin bütün insanların saygınlığının ve onurunun muhafaza edilmesi gerektiği ayet ve hadislerde bildirilmiştir. Özellikle canın, malın ve neslin korunması veda hutbesinde Hz. Peygamber tarafından şöyle bildirilmiştir: “*Ey insanlar! Bu (zilhicce) ayınız, bu (Mekke) şehriniz, bu arefe gününüz nasıl saygın ise, kanlarınız, mallarınız ve ırzlarınız (neseb ve namuslarınız) da aynı şekilde saygın ve dokunulmazdır.*”⁴² İslam hükümlerinin temel hedefi, insan hayatı için gerekli olan faydaların temini, zararların giderilmesidir. Muhafaza edilmesi zaruri olan din, can, mal, akıl ve neslin herhangi birisine zarar getirilmemesi esastır.⁴³ İnsanların hukuk önündeki eşitliği, İslam hukuk felsefesinde “*Hepiniz Âdem’densiniz, Âdem ise topraktır.*” şeklindeki fitrata atıf yapılan bir eşitlik vurgusu ile anlatılır. Yaşama hakkı, renk, şekil, soy veya ülke ayırt etmeksizin her insan için vazgeçilmez bir haktır. Bu eşitlik ve haklılık durumu, neslin ve nefsin korunması gibi yaşamın asıllarında, malın korunması gibi yaşamın vesilelerinde sonuçlar doğurur. Yaşamın asıllarından olması yönüyle aklın ve dinin korunması hususu da büyük ehemmiyet arz eder.⁴⁴

İslam dini, kadın ve erkeğin fitratına uygun hak ve sorumluluklar yükleyerek toplumsal dengenin sağlanmasını amaçlar. Aile kurumunun güçlü kalması ile de neslin her türlü bozulmalardan korunmasını hedefler. Bunun için Allah evliliği helal, zinayı haram kılmıştır. Evliliğin teşvik edilmesi, fuhuş ve zinanın önüne geçilmesinin sağlanması; neslin bozulmadan korunması içindir. Neslin korunması kapsamında ele alınan evlilik ile sağlıklı bir toplum inşa edilmesi amaçlanırken, nesli ve toplum düzenini ifsad edecek olan zina, livatâ gibi meşru olmayan her türlü fiil yasaklanmıştır.⁴⁵ İslam hukukunun temel kaynağı olan Kur’an-ı Kerim’de

⁴² Ebü’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el- Müslim. *el-Câmiu’s-sahîh*. (Beyrut: Daru İhyait Turasi'l Arabi, 2018), “Kasâme”, 30, Buhârî, “İlim”, 9.

⁴³ Muhammed Ebu Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi Fıkıh Usulü*, çev. Abdülkadir Şener (Ankara: Fecr Yayınları, 2013), 50.

⁴⁴ Muhammed Tahir b. Aşur, *İslam Hukuk Felsefesi*, çev. Vecdi Akyüz, Mehmet Erdoğan (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2022), 161.

⁴⁵ el-İsrâ 17/32; Nûr 24/2; en-Nisâ 4/15-16.

nesli bozarak yok edenler “bozgunculuk çıkarıcılar” olarak isimlendirilmekte ve Allah’ın bozguncuları sevmediği vurgulanmaktadır.⁴⁶ Ayrıca Allah’ın insanları hangi fitrat üzere yaratmışsa ona yönelmesi gerektiği, Allah’ın yaratmasında değişme olmayacağı da bildirilmiştir.⁴⁷ Zira evrendeki düzenin sağlanması, fitrat ve yaratılıştaki maksat arasındaki ilişkinin gerçek anlamda anlaşılabilmesine bağlıdır.

İslam bilginleri tarafından İslâm hukukunun temel gayeleri, muhafaza edilmesi hedeflenen yararların önem derecesi açısından üçlü tasnif ile taksim edilerek incelenmektedir. “Şer’î hükümlerin gayeleri” olarak ele alınan bu tasnif, “zarûriyyât, hâciyyât, tahsîniyyât” şeklinde adlandırılarak fıkıh literatüründeki yerini almıştır. Zarûriyyât kısmında, toplumsal düzen için vazgeçilmez temel hak ve değerler ve en üst düzeydeki yararlar ele alınarak incelenmektedir. Bu temel değerler; can, nesil, akıl, mal ve dinin korunması şeklinde özetlenmektedir.⁴⁸

Neslin korunması bağlamında ele alınan aile kurumu, toplumun yapı taşıdır. Nesep ve evlilik bağı ile bir araya gelmiş insanlar aileyi meydana getirir. Bir toplumun iç ve dış tehlikelerden korunması ailenin korunması ile mümkündür. Evlilik ile kişi kendisini ve eşini harama düşmekten korur. Neslin bekası ve muhafazası ancak nikah ile gerçekleşir. İslam dininin temel gayelerinden birisi neslin, nesebin ve ırzın korunması suretiyle toplum güvenliğinin sağlanmasıdır. Bu ilkenin uygulanabilmesi için yüce yaratıcı, her iki cinsin fitratına birbirine karşı meyil duygusunu yerleştirmiş ve insan neslinin devam etmesini bu duygunun tatmin edilmesine vesile kılmıştır. Bunun için yegâne yol olarak ise nikâh müessesesi şart koşulmuştur. Böylece neslin yok olmasının ve nesebin karışmasının önüne geçilmesi hedeflenmiştir.⁴⁹

⁴⁶ el-Bakara 2/205.

⁴⁷ er-Rûm 30/30.

⁴⁸ Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî, *el- Mustasfa- İslam Hukukunda Deliller ve Yorum Metodolojisi*, çev. Yunus Apaydın (Kayseri: Rey Yayıncılık, 1994), 1/333-344; İbrâhim b. Mûsâ eş-Şâtîbî, *el-Muvâfaqât*, nşr. Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasan Âlü Selmân (Huber: Dâru İbn Affân, 1997), 3/176-180; Ertuğrul Boynukalın, “Makasidü’ş- Şeria”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2003), 27/424-425.

⁴⁹ Mesut Bayar, "Neslin Korunması İlkesinin Kapsamına Dair Bir İnceleme", *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/2 (Aralık 2020), 128.

Toplumun varlığını sürdürmesi, içten ve dıştan gelecek yıkıcı etkilere karşı mücadele edebilmesi ancak kendi kültürel değerlerine dönmekle ve bu değerleri yeni yetişen genç nesillere aktarmakla mümkündür. Bu, cemiyetin temelini oluşturan sağlam ve sarsılmaz aile yapısı için de şarttır. İslam dininin inanç esaslarına, ahlaki değerlerine, hukuki ilkelerine bağlı kalabilen toplumlar, geçici yozlaştırıcı akımların tesirinden uzak kalmak suretiyle varlıklarını sürdürmeyi başarabileceklerdir.⁵⁰

İnsan neslinin bir erkek ve bir dişiden üremesi Sünnetullah'ın (Allah'ın evrende değişmez yasaları) gereğidir. Evrende zaruri ihtiyaçların sağlanması için gerekli olan tüm donanımı sağlayan mükemmel işleyiş cinsiyet olgusunda da karşımıza çıkmaktadır. Bünyesinde sayısız hikmetler barındıran bu düzen içinde fitraten her tür, kendi cinsinin ve cinsiyetinin gerektirdiği şekilde davranmakla görevlidir. Tabiata ve tabiat kanunlarına aykırı davranmak ise, belirlenen sınırların aşılması anlamına gelir. Bireyin cinsiyetini beğenmeyerek değişmesi için çareler araması ve farklı cinsiyetlere bürünerek cinsel anlamda kendi cinsine yönelmesi, yalnızca kendi fitratının değil insan neslinin, ailenin ve dolayısıyla toplumun yıkımına yol açar. Hucurat Suresi 13. ayette "*Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık, Allah katında en değerli olanınız O'na itaatsizlikten en fazla sakınmanızdır.*" buyurularak insanın teşekkülünün dayandığı cinsiyetler hatırlatılır. Başka bir ayette de insan türünün devam etmesi için beşeriyetin kadın ve erkek olarak farklı cinsiyetlerde yaratıldığından şöyle bahsedilir: "*Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın (meydana getirip kabileler ve boylar halinde) yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'a karşı gelmekten ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. Şüphesiz Allah, üzerinizde bir gözetleyicidir.*"⁵¹ Öte yandan cinsiyetlerin farklılığı, toplumsal düzeni sağlayacak bir zenginlik, ilahi bir lütuf olarak şöyle nitelendirilir: "*Allah, size kendi cinsinizden eşler var etti. Eşlerinizden de oğullar ve torunlar verdi ve sizi*

⁵⁰ Halime İnceler, "Cinsiyet Sapmaları ve Sosyal Yapımızdaki Etkileri", *İstanbul Journal of Sociological Studies* 23 (2011), 124-136.

⁵¹ en-Nisâ 4/1.

temiz şeylerden rızıklandırdı.”⁵²

Cinsiyet rollerinin eşitlenmesi, nötr cinsiyet uygulamaları, dünyaya gelen bir çocuğun cinsiyetinin belirtilmeden büyütülmesi, çocukların cinsiyetlerine büyüdüğünde kendisinin karar vermesi gibi yenilikçi yaklaşımlar psikolojik ve sosyolojik yönden pek çok problemi içerisinde barındırmaktadır. Öte yandan Batılı bazı aktivist ve düşünürler aile kurumunun sorgulanması gerektiğini vurgulamakta ve gelecekte aileye yer olmayacağını belirtmekte sakınca görmemektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği düşüncesinin savunuculuğunu yapan politikacı ve aktivistler, çarpık geleneğin kadın algısını dine mal etmek suretiyle, bireylerin dini inanışlarına yönelik yıkıcı bir tavır sergilemektedirler.⁵³ Buna karşılık, 2010’lu yılların başından itibaren “Toplumsal cinsiyet eşitliği” projesine tepki olarak oluşan “Anti Gender Movements (Toplumsal Cinsiyet Karşıtı)” hareketi ile, Kuzey Amerika, Latin Amerika, Avrupa, Rusya ve Türkiye gibi dünyanın pek çok bölgesinde itirazlar yükselmeye başlamıştır. Bu hareket, okullarda cinsiyetsizleştirme eğitimi verilmesi, cinsiyetlerin yakınlaştırılması, eşcinsel evlilik, eşcinsellerin evlat edinebilmesi gibi projelere karşı çıkararak; toplumsal cinsiyetin öncelikle ideolojik bir kavram olduğu ve bu ideolojinin doğal insan yapısını bozmaya yönelik bir projeye dayandığı hususunu vurgulamaktadır.⁵⁴

Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlenmeler seküler dünya görüşünü savunanlar, neo-liberal düşünce karşıtları, farklı inanç ve mezhep mensupları tarafından destek görmektedir. Cinsiyete yönelik oluşturulan yeni tasavvurlar neticesinde oluşan toplumsal cinsiyet telakkisi; kadın hakları düzleminden çıkartılmak suretiyle yeni bir sömürge ideolojisine dönüşmüş, insanlığa özellikle de ailenin yapısına yönelik büyük bir tehdit haline gelmiştir.⁵⁵

⁵² en-Nahl 16/72.

⁵³ Mücahit Gültekin, *Aile Niçin Dağılıyor: Aile Politikaları ve İstanbul Sözleşmesi* (Bursa: Aile Akademisi Derneği Yayınları, 2013), 27.

⁵⁴ Roman Kuhar, David Paternotte, “The Anti-gender Movement in Comperative Perspective”, *Anti-Gender Campaigns in Europe Mobilizing Against Equality*. ed. Roman Kuhar, David Paternotte (USA: Rowman ve Littlefield, 2017), 253-254.

⁵⁵ Meryem Şahin, “Dünyada Toplumsal Cinsiyet Düşmanı (Cinsiyet Karşıtı) Hareketler”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 22/3 (2020), 654-670.

Özünde dinî ve ahlaki kurallardan sıyrılarak özgürleşme düşüncesini taşıyan cinsiyet karşıtı ideolojik oluşumların kullandığı argümanlar hemen hemen ortaktır. Dinî ve ahlaki öğretilere başkaldırı niteliğini taşıyan bu oluşumlar, toplumun cahiliye döneminden kalan zihin yapısından beslenmektedir.

Sonuç

İslam hukuku nezdinde cinsiyet rolleri dengelidir. İslam hukukuna göre, her birey insan olarak eşit haklara sahiptir ve bu haklar cinsiyetten bağımsızdır. Toplumsal meseleler, kadın ve erkek arasında bir karşıtlık olarak değil, tüm bireylerin hakları ve onurları göz önünde bulundurularak, insan hakları perspektifinden ele alınmaktadır. İnsanlar; dili, dini, rengi, mesleği yahut cinsiyeti üzerinden değerlendirilmeye tabi tutulmamaktadır. Yüce yaratıcı katında insanı üstün kılan tek özelliği takvâsı yani hata yapmaktan elinden geldiğince imtina etmesi, bir başkasının hakkına ve hukukuna duyduğu saygısı, yaratıcısına olan bağlılığında duyduğu samimiyetidir. Ayrıca sosyal düzen içerisinde insanlar, "bir tarağın dişleri gibi" eşit mesabede görülmektedir. İslam'ın cinsiyet rolleri konusundaki yaklaşımı ise rekabet odaklı değil merhamet odaklıdır. Yüce Allah, kadın ve erkek cinsini birbirlerinde huzur bulmaları için yaratmıştır. Fıtraten kadın, erkeğe göre duygusal anlamda daha hassas, erkek ise zorlu yaşam koşullarına daha dirençli yaratılmıştır. Buna uygun olarak cemiyet içerisinde sosyal rolleri belirlenmek suretiyle denge sağlanmıştır.

Ataerkil zihniyete sahip toplum yapısı ise bir cinsiyete imtiyaz sağlayarak bir cinsi diğer cinsin insafına mahkûm etmiş, sonrasında birini diğerinden korumak için çareler aramaya muhtaç bir duruma getirmiştir. Cinsiyetler arasında imtiyaz sağlanırken de dinin yanlış yorumlanmasından kaynaklanan argümanlar, haksız uygulamalar için dayanak kabul edilmiştir. Halbuki İslam, kadın ve erkeğe, adil ve dengeli bir yaşam sunmak suretiyle cinsiyet rolleri üzerinde oluşması muhtemel karışıklığın en başından önüne geçmek istemiştir.

Eğer toplumsal cinsiyet düşüncesinin asıl ve gerçek hedefi toplumda yaygın olan “cinsiyet ayrımcılığı” zihniyetinin önüne geçmek olsaydı böylesi bir yaklaşımın elbette eleştirilecek bir noktası bulunmazdı. Zira toplumların pek çoğunda cinsiyetten kaynaklanan haksız muamelelere rastlanması nadir değildir. Toplumda yer alan ataerkil zihniyetin bir ürünü olan haksız uygulamaların nihayete ermesi hukuk sistemlerinin ortak hedefidir. Toplumda, cinsiyet rolleri ve tutumları nedeniyle yaşanan problemlerin, gelişen ve değişen yaşam koşulları göz ardı edilmeden yeni bir toplumsal mutabakat ile giderilmesi gerektiği de aşıkardır. Bunu gerçekleştirirken toplumun ahlaki, hukuki, dinî ve kültürel değerlerinin ön planda tutulması, ailenin huzuru ve sağlam temeller üzerine inşa edilmesi ekseninde düzenlemelere gidilmesi çözüm odaklı bir yaklaşım olacaktır.

Toplumsal cinsiyet düşüncesinde eleştirdiğimiz temel nokta ise savunulan fikrin süreç içerisinde cinsiyet karşıtlığına ve cinsiyetsizlik ideolojisine dönüştürülmüş olmasıdır. Toplumsal cinsiyet teorisi ile, biyolojik cinsiyetin sabit ve değiştirilemez bir gerçeklik olarak kabul edilmesinden tercih edilebilir ve değiştirilebilir bir olgu olarak görülmesi gerektiği ileri sürülmektedir. Çağdaşlık ve modernizm adı altında ortaya atılan cinsiyetsizlik söylemleri ile insan bedenine her türlü müdahalenin meşru olması gerektiği fikri temellendirilmektedir. Özünde dinî ve ahlaki kurallardan sıyrılarak özgürleşme düşüncesini taşıyan cinsiyet karşıtı ideolojik oluşumların kullandığı argümanlar, İslami değerlere ve neslin korunmasına zarar vermekte, toplumları, devletleri ve dünyayı ciddi sorunlarla karşı karşıya gelme konusunda tehdit etmektedir. Toplumsal cinsiyet ideolojisinin doğum yeri olan Batı’da da son yıllarda toplumsal cinsiyetçilik karşıtı hareket gittikçe ivme kazanmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliği denilerek çıkılan yolda, toplumların cinsiyetsizlik akımına sürüklenmekte olduğu geç de olsa fark edilmektedir.

Kaynakça | References

- Bayar, Mesut. "Neslin Korunması İlkesinin Kapsamına Dair Bir İnceleme". *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/2 (Aralık 2020), 128-143.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukukî İslamiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1968.
- Boynukalın, Ertuğrul. "Makasidü'ş- Şeria". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/423-427. İstanbul: TDV Yayınları, 2003.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *Şahîhü'l-Buhârî*. Beyrut: Daru İbn Kesir, 1407/1987.
- Çelikkol, İrem. *Modernizm ve Postmodernizm Tartışmaları Ekseninde Toplumsal Cinsiyet, Cinsel Yönelimler ve Cinsiyetsizleştirme*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Dökmen, Zehra Y. *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2009.
- Dursun, Akif. "İstanbul Sözleşmesi'nin İslâm Hukukuna Göre Değerlendirilmesi". *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/19 (2021), 41-68.
- Ebu Dâvud, Süleyman İbn el-Eş'as es-Sicistânî el-Ezdî. *Sünenü Ebi Dâvud*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2001.
- Ebu Zehra, Muhammed. *İslam Hukuku Metodolojisi (Fıkıh Usulü)*. çev. Abdülkadir Şener. Ankara: Fecr Yayınları, 11. Basım, 2013.
- Erdoğan, Ali. *Cinsel Kimliklerin Ötesinde: Queer Hukuk Kuramı*. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Gazzâlî, Muhammed b. Ahmed. *el- Mustasfa- İslam Hukukunda Deliller ve Yorum Metodolojisi*. çev. Yunus Apaydın. Kayseri: Rey Yayıncılık, 1994.
- Gültekin, Mücahit. *Aile Niçin Dağılıyor: Aile Politikaları ve İstanbul Sözleşmesi*. Bursa: Aile Akademisi Derneği Yayınları, 2013.
- Gürhan, Nazife. "Toplumsal Cinsiyet ve Din". *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 4 (2010), 58-80.
- Hamidullah, Muhammed. *İslam Peygamberi*. çev. Salih Tuğ. Ankara: Yeni Şafak, 2003.
- Işık, Zekeriya. "Osmanlı İmparatorluğu'nda Kamusal Alanda Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Kimliğiyle Kadın (1839-1900): Çorum Şer'iyeye Mahkemesi Örneği". *Bilig* 85 (2018), 25-56.
- İbn Aşur, Muhammed Tahir. *İslam Hukuk Felsefesi*. çev. Vecdi Akyüz, Mehmet Erdoğan. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2022.
- İnceler, Halime. "Cinsiyet Sapmaları ve Sosyal Yapımızdaki Etkileri". *İstanbul Journal of Sociological Studies* 23 (2011), 124-136.
- İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 3 Numaralı Sicil Defteri (1027/ 1618)*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2010. <https://www.kadısicilleri.org/goster.php?blm=ist003&bsm=ist003b309>
- Karaman, Hayreddin. *Anahatlarıyla İslam Hukuku-1*. İstanbul: Ensar Neşriyat, ts.
- Karatepe, Şeyma. *Üniversite Öğrencilerinde Cinsiyetsizleşme*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.

- Kuhar, Roman ve Paternotte, David. “The Anti-gender Movement in Comperative Perspective”. *Anti-Gender Campaigns in Europe Mobilizing Against Equality*. ed. Roman Kuhar, David Paternotte. 253-254. USA: Rowman ve Littlefield, 2017.
- Kur’ân-ı Kerîm Meâli. çev. Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 12. Basım, 2011.
- Lerner, Gerda. “*The Creation of Patriarchy*”. 1 Cilt. New York: Oxford University Press, 1986.
- Murphy, Timothy. "Experiments in Gender: Ethics at the Boundaries of Clinical Practice and Research ." *Ethics and Intersex*. ed. Sharon E. Sytsma. 139-151. Netherlands: Springer, 2006.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *El-Câmiu's-sahîh*. Beyrut: Daru İhyait Turasi'l Arabi, 1439/2018.
- Saraç, Simge. “Toplumsal Cinsiyet”. *Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları*. ed. Lerzan Gültekin vd. 27-32. Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Schacht, Joseph. *İslam Hukukuna Giriş*. çev. Mehmet Dağ, Abdülkadir Şener. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1977.
- Şahin, Meryem. “Dünyada Toplumsal Cinsiyet Düşmanı (Cinsiyet Karşıtı) Hareketler”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 22/3 (2020), 654-670.
- Şâtıbî, İbrâhim b. Mûsâ. *Muvâfaqât*. nşr. Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasan Âlü Selmân. Huber: Dâru İbn Affân, 1997.
- Tarhan, Nevzat. “Kadın Psikolojisi ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Rol Kalıpları”, *Sakarya Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1/1, 1-18, (2022), 1-3.
- Toktas, Şule- Mary Lou O’Neil. “Competing Frameworks of Islamic Law And Secular Civil Law in Turkey: A Case Study on Women’s Property and İnheritance Practices”. *Women’s Studies International Forum*. 48 (2015), 29-38.
- Tucker, Judith E. *İslam Hukukunda Kadın, Aile ve Toplumsal Cinsiyet*. çev. Zeynep Esra Koca, İstanbul: Açılım Kitap, 2015.
- Vargel Pehlivan, Pelin. "Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kuramsal Yaklaşımlar: Bir Literatür Taraması". *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 31/1 (2017), 497-521.
- Vatandaş, Celalettin. "Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı". *Istanbul Journal of Sociological Studies* 35 (2007), 29-56.
- Wadud, Amina. “Islam beyond patriarchy through gender inclusive Qur’anic analysis” *Wanted: Equality and justice in the muslim family* (2009), 95-112.
- Yaman, Fikret. Kadına Yönelik Hukuki Düzenlemelerin Aile Kurumu Üzerindeki Etkileri: İstanbul Sözleşmesi ve 6284 Sayılı Kanun Örnekleri. *II. Uluslararası İnsan Hakları Sempozyumu Ailenin Korunması Hakkı Bildiriler Kitabı*, ed. Ali Arslan, 652-672. Ankara: Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, 2019.